

УДК 371.4:81'271.16:003.07

Є. О. Цигвінцева

студентка спеціальності

«Корекційна освіта. Логопедія»

А. І. Кравченко

кандидат педагогічних наук, професор

Сумського державного педагогічного

університету імені А.С.Макаренка

ПРОФІЛАКТИКА ДИСГРАФІЇ В ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ МОНТЕССОРІ-ПЕДАГОГІКИ

У статті висвітлено поняття дисграфії, історію вивчення, причини та напрями профілактики цього мовленнєвого порушення в дітей дошкільного віку із використанням засобів Монтессорі-педагогіки.

В статті раскрыто понятие дисграфии, историю изучения, причины и направления профилактики у детей дошкольного возраста с использованием средств монтеessori-педагогика.

The article highlights the definition of dysgraphia, its history, causes and ways of prevention among pre-school children using methods of Montessori approach.

Ключові слова: дисграфія, профілактика, Монтессорі педагогіка.

Ключевые слова: дисграфия, профилактика, Монтеessori педагогика.

Key words: dysgraphia, prevention, Montessori approach.

Постановка проблеми. За висновками науковців за останні роки кількість дітей шкільного віку з порушеннями писемного мовлення значно збільшилась. Це пов'язано з ігноруванням передумов розвитку дисграфії у дошкільному віці. Письмо є важливим засобом подальшого навчання в школі та успішного становлення в житті. Тому профілактика цього порушення є важливою. Навчання писемного мовлення дітей буде ефективнішим за умови подолання всіх можливих причин порушення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Увага науковців до порушення письма була вперше звернута ще в кінці XIX ст. (В.Морган, А.Куссмауль, Д.Гіншельвуд, П.Раншбург). К.Монахов виділив форми дисграфії (оптичну, акустичну, моторну, ідеомоторну) [1, с.459]. Є.Іллінг – низку процесів, які порушуються при дислексії та дисграфії. О.Ортон (1937р.) називає головною проблемою під час навчання читання та письма нездатність

складати слова з букв. Також велике значення мають роботи невропатологів Р.Ткачова і С.Мнухіна, Р.Боскіс, Р.Левіної. М.Хватцев пов'язував порушення писемного мовлення з порушеннями звуковимови [3, с. 168].

Проте, незважаючи на низку досліджень, проблеми дисграфії, питання профілактики порушень письма є недостатньо дослідженим науковцями.

Мета статті полягає у висвітленні проблеми профілактики дисграфії в дітей дошкільного віку засобами Монтессорі-педагогіки.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні сформовано визначення писемного мовлення, як однієї з форм існування мовлення, протиставлене усному мовленню. Це вторинна за часом виникнення форма існування мовлення.

О.Корнев визначає письмо як спосіб перекодування, тобто набір правил переходу від однієї системи символів до іншої (від звукового мовлення до писемного), яка називається правописом [2, с. 15].

У структуру письмового мовлення як дві рівноправних складових входять читання й письмо. Письмо є знаковою системою фіксації мови, що дозволяє за допомогою графічних елементів передавати інформацію на відстані й закріплювати її в часі.

І усна, і писемна форми мовлення є тимчасовими зв'язками другої сигнальної системи, але, на відміну від усного, писемне мовлення формується тільки в умовах цілеспрямованого навчання. В результаті рефлексорного повторення утворюється динамічний стереотип слова в єдності акустичних, оптичних та кінестетичних подразників (Л.Виготський, Б.Ананьєв). Для оволодіння писемним мовленням потрібно встановити нові зв'язки між словом почутим і вимовленим. Процес письма забезпечується узгодженою роботою чотирьох аналізаторів: мовленнєворухового, мовленнєвослухового, зорового і рухового. Письмо, як особливу форму експресивного мовлення визначив О.Лурія [1, с. 472].

Частковим порушенням процесу письма є *дисграфія*. Вона виявляється в стійких, повторюваних помилках, які зумовлені несформованістю вищих психічних функцій, що беруть участь в процесі письма [3, с. 153].

М. Хватцев дисграфіями називає різні порушення писемного мовлення, які виникають на основі неправильного або незакінченого розвитку усного мовлення; на основі порушення розвитку усного мовлення або внаслідок ураження специфічних механізмів письма; з причини інших психофізіологічних порушень того, хто пише (порушення уваги, підвищена збудливість, порушення пам'яті на зорові та звукові образи).

Дисграфія виникає внаслідок порушення слухомовленнєвого сприймання усного мовлення. Ці недоліки відображаються на письмі та складають більшість дитячих дисграфій. Крім цього науковці ще виділяють ряд причин порушення письма, а саме: порушення зорового аналізу (нерозрізнення букв), розлади рухових уявлень письма [1, с. 473].

Порушення письма у дітей можуть бути пов'язані з педагогічною занедбаністю, з порушенням вищих психічних функцій, які беруть участь у письмі, з порушенням уваги, контролю, які дезорганізують весь процес письма як складну мовленнєву діяльність [5, с. 87].

О. Корнєв виділяє первинну та вторинну профілактику порушень писемного мовлення. На думку автора первинна профілактика є спільною для порушення письма та читання, що полягає в усуненні основних етіологічних чинників, які мають відношення до вказаних розладів. Для цього можуть бути рекомендовані наступні заходи: щодо попередження перинатальної патології плоду та новонародженої дитини: охорона здоров'я майбутніх матерів і вагітних, оптимальна організація спостереження за вагітними та профілактика ускладнення вагітності, попередження родового травматизму, інфікування плоду та новонародженої дитини; щодо зниження соматичної й інфекційної захворюваності дітей у перші роки життя; рання діагностика та своєчасне лікування перинатальної церебральної патології; рання діагностика і корекція порушень розвитку мовлення в дітей (поява перших слів — після 1 року і 3 міс., речень — після 2 років); за наявності білінгвізму у дитини, необхідний вибір адекватних методів навчання грамоти. Діти, які перейшли на іншу мову навчання, відносяться до групи ризику з виникнення дислексії та дисграфії, і повинні отримувати індивідуальну допомогу при засвоєнні іншої мови; робота з небла-

гополучними сім'ями та родинами дітей, які не відвідують дитячий садок: організація «шкіл» для батьків із викладанням прийомів підготовки дитини до школи, розвитку в неї необхідних сенсомоторних і мовленнєвих навичок [2, с. 88].

Вторинна профілактика порушень писемного мовлення для дислексії та дисграфії різна. Профілактика дисграфії полягає у своєчасному виявленні групи ризику, до якої О. Корнєв відносить таких дітей:

- а) із сукупністю пре- і постнатальних порушень;
- б) із пізнім і аномальним розвитком усного мовлення;
- в) із затримкою психічного розвитку;
- г) із вираженою незрілістю образотворчих здібностей;
- д) із двомовністю [2, с. 90].

Нейропсихолог А. Семенович запропонувала свою методику профілактики дисграфії. Вона має такі напрямки роботи:

1. Стабілізація та організація енергетичного потенціалу організму, підвищення пластичності сенсомоторного забезпечення психічних процесів (вправи на розвиток дихання, масаж, сенсомоторний розвиток, подолання м'язових дистоній, формування навичок уваги).
2. Формування операційного забезпечення вербальних і невербальних психічних процесів (розвиток зорового гнозису, формування просторових уявлень, логічних і граматичних конструкцій, розвиток кінестетичних процесів, слухового гнозису, фонетико фонематичних, мнестичних та номінативних процесів).
3. Формування змістотворних функцій психічних процесів і довільної саморегуляції (навички цілепокладання, програмування, самоконтролю, розвиток комунікативних навичок, довільної уваги, вдосконалення узагальнюючої функції слова й інтелектуальних процесів) [6, с. 183].

Загальноприйнятий логопедичний підхід до профілактики дисграфії має наступні напрямки: розвиток фонематичного сприймання; робота над звуковимовою (усунення недоліків у вимові фонем); розвиток звукового аналізу та синтезу (розрізнення, виділення і об'єднання; визначення послідовності звуків у слові); збагачення словникового запасу та розвиток вміння користуватися ним (навчання способам словотворення, добору одно-

кореневих слів, активізація словникового запасу); розвиток граматичних навичок (робота над розумінням і вживанням прийменників, складання речень за картинками, за серіями картинок, поширення та скорочення речень; розвиток з'язного мовлення. Ведеться робота з навчання складанню описових розповідей і вдосконалення навичок переказу невеликих текстів [3, с. 148].

На сьогодні виявлені групи ризику дітей. З різних підходів авторами створено багато напрямів профілактики дисграфії.

В одному із таких напрямів визначний педагог Марія Монтессорі наголошувала на важливості розвитку руки, її рухливості, чутливості, як передумови інтелектуального розвитку. Вона стверджувала, що рука безпосередньо пов'язана з мовленням. Вона говорила, що для оволодіння письмом рука попередньо повинна навчитись послідовно зображати письмові знаки [4, с. 60].

На початку навчання письму вона давала обмацувати букву, намальовану на картоні, спершу одним вказівним пальцем, потім вказівним і середнім, і нарешті, дерев'яною паличкою, яку говорила тримати як перо: буква обводиться в напрямку письма. З обмацування букви починається м'язове виховання, яке готує до письма.

«Обмацування букв і розглядання їх швидко закріплює образ, завдяки спільній роботі органів відчуттів; пізніше ці два акти поділяються: на споглядання (читання) і на обмацування (письмо)».

Сама методика має два періоди. У першому періоді представлені вправи для розвитку м'язового механізму, необхідного для тримання та управління знаряддям письма. Це вправи на обведення геометричних фігур, штрихування, замальовування.

У другому представлені вправи, на встановлення візуально-м'язових образів букв та закріплення м'язової пам'яті рухів, необхідних для письма. Цей період має етапи: 1) утворення асоціації зорового і м'язово-тактильного відчуття зі звуком; 2) сприймання, на ньому дитина повинна вміти порівнювати і впізнавати фігури, коли чує звуки; 3) мовлення, тут дитина повинна співвідносити предмети з їх назвою [4, с. 65].

Висновки. Писемне мовлення має дві

форми: читання та письмо. Порушення письма є поширеною проблемою. Пошуків шляхів її вирішення тривають ще з кінця XIX ст. і до сьогодні. Одні вчені вважали причинами виникнення дисграфії порушення звуковимови, інші – у стані інтелектуальної діяльності. І на сьогодні у вчених немає однозначної думки щодо причин та механізмів цього порушення. Також виділена класифікація дисграфій, яка включає п'ять форм.

Ученими із різних галузей наукового знання розроблені напрямки профілактики порушення. До цих напрямків слід віднести і систему навчання письма за методикою М. Монтессорі. Її систему підготовки руки до письма можна вважати повноцінним засобом профілактики порушень писемного мовлення, оскільки вона на своїй багаторічній практиці показала ефективність і дієвість свого способу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волкова Л. С. *Хрестоматия по логопедии: извлечения и тексты* / Л.С. Волкова, В.И. Селиверстова – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1997. – 656 с.
2. Корнев А. Н. *Нарушение чтения и письма у детей* / А. Н. Корнев. – СПб. : ИД «МиМ», 1997. – 286 с.
3. Лалаева Р. И. *Нарушение чтения и письма у младших школьников. Диагностика и коррекция* / Р. И. Лалаева, Л. В. Бенедиктова. – СПб. : «Союз», 2004. – 224 с.
4. Монтессори М. *Дом ребенка* / Мария Монтессори ; [пер. с нем. А. Займовский]. – СПб. : Астрель, 2005. – 272 с.
5. Садовникова И. Н. *Нарушения письменной речи и их преодоление у младших школьников* / И. Н. Садовникова. – М. : Владос, 1997. – 256 с.
6. Семенович А. В. *Нейropsychологическая диагностика и коррекция в детском возрасте* / А. В. Семенович. – М. : АCADEMA, 2002. – 232 с.